

Amb bones paraules

La vocal neutra tònica (a manera de recapitulació)

Text: **Gabriel Bibiloni**
<http://bibiloni.cat>

A la major part de les Balears tenim tres sons per a la vocal *e* tònica: obert, tancat i neutre. A les paraules que se solen dir hereditàries, aquelles que s'han usat de manera ininterrompuda i s'han transformat en el pas del llatí vulgar al català, la pronúncia d'aquesta vocal ve determinada per la naturalesa de la vocal llatina corresponent. Però a les paraules incorporades a la llengua un cop aquesta estigué constituïda no compta per a res l'etimologia, que la gent desconeix absolutament. Aleshores, sempre que s'ha incorporat al català una paraula amb *e* tònica –i el mateix podem dir de la *o*– els parlants han hagut de deci-

dir el timbre de la vocal del nou mot. Aquesta decisió s'ha pres sempre a partir de tendències analògiques que associen els diversos timbres a contextos fonètics, i no es té mai en compte la pronúncia de la vocal en la llengua origen del mot, suposant que aquesta també tingui diferents obertures vocàliques possibles. Per exemple, en els mots nous una *e* tònica és sempre oberta si la vocal següent és *i*: *dèficit*, *estèril*, *satèl·lit*, *tècnic*, etc.

Doncs bé, a les illes, encara que a la nònima de vocals hi hagi la neutra tònica, les paraules incorporades a l'idioma agafen només *e* tancada o *e* oberta: la vocal neutra és un so "mort", o no operatiu, o no productiu, llevat, en tot cas, d'alguns sufixos o d'algunes terminacions especials, com les que hem vist en els articles precedents (*-ès*, *-esa*, *-et*, *-eta*). Així, encara que la llengua tingui *arreu*, *creu*, *hereu*, *sèu* o *veu*,

amb neutra, els mots incorporats amb aquesta terminació van amb *e* oberta (*apogeu*, *coliseu*, *Galileu*, *liceu*, *mausoleu*, *plebeu*, etc.); encara que hi hagi els mots hereditaris *aplec*, *batec*, *doblec*, *llampec*, *plec*, *sec*, etc., amb neutra, les paraules noves acabades així duen vocal oberta (*bistec*, *suec*, *noruec*, *txec*, *australopitec*); malgrat la neutra de *pel*, *estel*, *tel* o *vel*,

posam *e* oberta a *anhel*, *aranzel*, *decibel*, *Israel*, *paral·lel*, *rebel* i *zel*;

encara que tinguem *candela*, *mostela*, *tela* o *vela*, amb neutra, hem fet *cautela*, *clientela*, *gasela*, *tutela* i *seqüela*; malgrat els mots hereditaris amb neutra *arena*, *cadena*, *balena*, *esquena*, *Magdalena*, *patena*, *serena*, *vena*, etc., hem fet amb *e* tancada les paraules noves *berbena*, *escena*, *hiena*, *melena*, *gangrena*, *sirena*, etc. El cas d'*antena* amb neutra deu explicar-se perquè la paraula ja existia amb altres significats. La

vocal neutra tònica no apareix mai, per descomptat, a cap sigla. Els monosíl·labs de nou encuny també rebutgen rigorosament la neutra tònica: per exemple, quan en el segle XIX aparegué la paraula *tren*, els barcelonins la pronunciaren tot d'una amb *e* oberta, però els illencs ens aferràrem a una contundent *e* tancada. I amb *e* tancada o oberta tenim *est*, *gen*, *gest*, *gres*, *ien*, *test*, *text*, *xec*, *xef*, etc., però mai amb neutra.

Tot això s'ha de tenir molt en compte –ho han de tenir en compte els lingüistes i assessors– a l'hora de recomanar les pronúncies de les paraules noves. Ja hem criticat la pràctica de dir amb neutra la paraula *interès* (que no és paraula nova), i hem advertit que paraules com *Internet*, *esquelet*, *Tibet*, *soviet* o *catet* poden anar perfectament amb *e* oberta i que no tindrem una pronúncia més mallorquina si les diem amb vocal neutra. Igual que es recomana que vagin amb *e*

oberta *amè*, *comitè*, *obscè* o *neoprè*. Ara vull treure el cas de dos monosíl·labs que es comencen a sentir, i no espontàniament, amb una artificiosa vocal neutra: els de les expressions *punt net*, esmentada disabte passat, i *punt es*. Aquest darrer monosíl·lab s'ha de pronunciar amb *e* tancada, com fan a tot el territori de la comunitat lingüística. És un monosíl·lab tònic, de nou encuny i que ja espontàniament tothom diu amb *e* tancada. Argumentar, com he sentit, que s'ha de pronunciar amb neutra perquè ve del mot *Espanya* és tan absurd com si algú digués que *euro* s'ha de pronunciar amb vocal neutra perquè ve del mot *Europa*. No, quan tothom pronuncia una paraula d'una determinada manera i no es demostra que aquesta contradiu les regles internes de la llengua, no s'ha d'embullar la gent amb una pronúncia nova basada en apreciacions sense consistència.

L'OPINIÓ DE L'ESPIRA

40 anys d'amor enamorat

Susanna Rafart

Les celebracions poètiques a vegades van acompanyades de testimonis que acaben essent emblemàtics regals de cultura, no només per a l'homenatjat, sinó per a tots els lectors en general. Poesia i amistat són sinònims quan ho són, és a dir, en moments rars i impagables de la història literària, sovint massa deutora del recel com a model pragmàtic. És, per tant, un motiu d'alegria veure reunits els amics de Josep Piera per a una reflexió celebrativa de la seva obra escrita al llarg de quatre dècades.

Dels molts actes que s'han dut a terme, n'hi ha un que haurà d'interessar especialment el públic: les dues edicions conjuntes, de pulcra elegància, a l'Editorial Denes, dirigida per Vicent Berenguer, de *Monodia de l'absència* i de *La sonrisa de la hierba y otros poemas*. El joc de miralls i paradoxes està servit amb finalitats complementàries: el nou i el vell, el dir jove i l'antic, la llengua primera i el seu ressò en la segona. *Monodia de l'absència*, és una versió d'un llibre en castellà, inèdit, del primer Piera, traduït al

Tenim tradició, tradició escoltada, llegida, estimada. Les generacions sumen més que no resten

català en la veu de deu poetes amics, entre els quals hi ha Manuel Forcano, Sebastià Alzamora o Pere Joan Martorell. El segon, és la traducció feta per Marc Granell del llibre de 1979 que va obtenir el premi Carles Riba, editat ara amb delicada tinta verda, a la manera del primer Juan Ramón Jiménez.

Tots dos confirmen el centre igni del corpus pierenc: l'amor i l'amor a la poesia, l'Al-Andalus endreçat en l'espai anímic de la Drova, com a horitzó líric i vital; el segrest de la vida per l'amor, la sensualitat, l'acceptació del dolor com una part del desig, l'amorosa constància del cant. La principal qualitat de Piera és la generositat amb què ofereix el gaudi al lector perquè no plora desil·lusions, les canta i en conserva la bellesa. Rellegint ara *El som-*

riure de l'herba en l'edició bilingüe, se'n percep la constant immediata que el poeta aconsegueix davant l'espectacle de la vida, la dedicació d'escriptura que fa romandre allò que de més fugisser té l'existència i l'efectiva abraçada de paisatge i poema en molts casos. El treball de Marc Granell és molt fidel a l'original i té el valor d'estar dit per un altre poeta de pòsits lents però intensos. Tots dos fan un viatge circular cap a una altra llengua, un viatge simbòlic que té la figuració de l'amfibena. A la vegada, el joc manté la distància poètica necessària perquè la paraula sigui paraula trobada.

El somriure de l'herba és un llibre que no ha perdut vigència perquè se sosté sobre uns patrons que no s'han d'oblidar: de sensibilitat alexandrina, té la lleugeresa dels epigrames clàssics i la suggestió del motius de la poesia oriental, per això la seva versió al castellà té furtiva memòria d'Ibn Quzmán o, més contemporàniament, de Federico García Lorca. De l'eficàcia d'ambdós textos i de les felices con-

taminacions que poden produir en una i altra llengua l'editor se n'ha de felicitar. Molt pocs elements juguen a l'hora de fer rodar aquest hemisferi poètic: el jardí, la flor, l'aigua, el cérvol i sobretot la primera veu, que busca ser heura de goig en el món que habita. I una sintaxi igualment vegetal, juganera, que s'arrapa al paper tot fent giragonses o tallant en sec les zones d'ombra: "No deixar-se devorar / per la desesperació que ascla la sang / com la destal fa amb l'arbre."

La secció *Altres poemes / Otros poemas* constitueix una antologia paradigmàtica de l'obra de Josep Piera, la poesia de l'ara i ací, feta des de dins. Conté tots els temes que ha anat filant en el seu dúctil

collar d'essències: l'amor del cos, la infància ajornada en la visió dels jardins, en la recuperació del llenguatge, el plaer dels sentits, la permanència de l'instant, el record felix del bé perdut i la mitificació dels espais coneguts, Grècia o La Drova...

Si una cosa té de bona la corba que tesa l'arc de la poesia, és la memòria del curs de la fletxa. Tenim tradició, tradició escoltada, llegida, estimada. Les generacions sumen més que no resten i tenim bons editors disposats a guanyar-les. En els inferns en què a vegades ens agrada cremar-nos, hem de reconèixer que cal veure la llum que, a estones, convida al poema, convida a la vida.

Per molts anys, Piera!